

ETBB98 MĚSTO OČIMA ETNOLOGA
2. HODINA

ZÁKLADNÍ PŘEHLED BĀDÁNÍ O MĚSTĚ

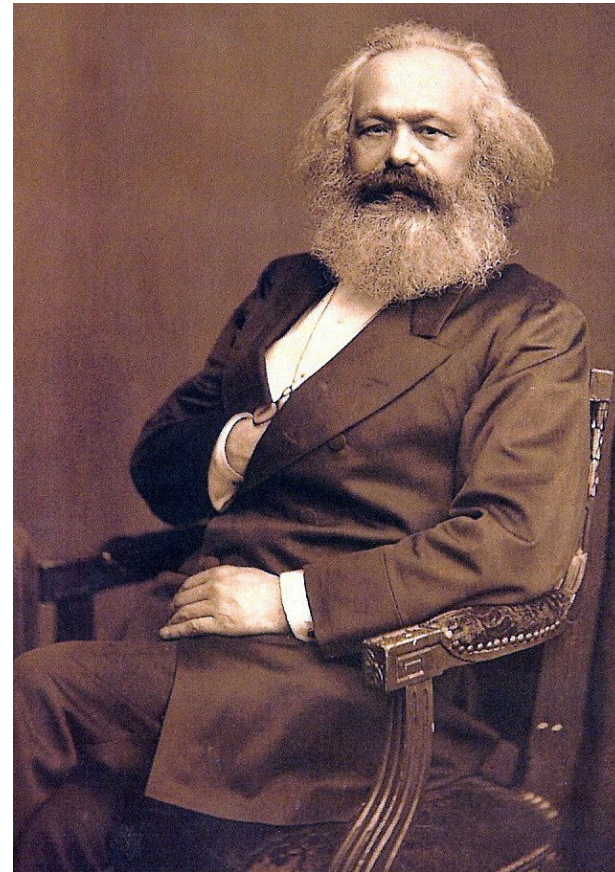
- Úvod
- Počátky vědeckého zájmu
- Chicagská sociologická škola
- Antropologie / etnologie města?
- Československá etnografie a zájem o město
- Urbánní antropologie / etnologie po roce 1989

POČÁTKY VĚDECKÉHO ZÁJMU

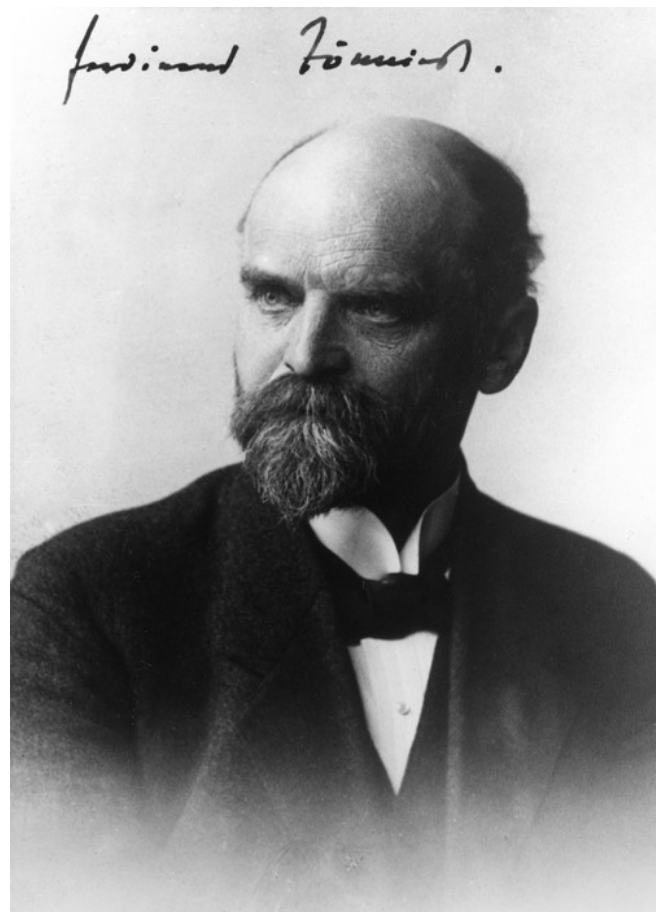
○ Karl Marx (1818 – 1883)

- S nástupem města se jedinec díky specializaci práce začíná osvobozovat a jednat na vlastní pěst.
- Teprve ve městech podle Marxe vznikají občané, kteří mohou plánovat své vlastní prostředí a využívat nových vědeckých dovedností.
- Vzestup města je přechodem od barbarství k civilizaci.

POČÁTKY VĚDECKÉHO ZÁJMU

- Ferdinand Tönnies (1855 – 1936)
 - **Gemeinschaft (pospolitost):** předmoderní společnost; tradiční pevné horizontální vztahy, které jsou udržovány a kontrolovány v rámci rodin a sousedských komunit; omezená sociální mobilita.
 - **Gesellschaft (společnost):** převládající typ společenských vztahů v moderní společnosti; individualismus navzdory spojujícím faktorům (prostorová blízkost, společné potřeby); vztahy založené na racionalitě, efektivitě a smluvních závazcích.

POČÁTKY VĚDECKÉHO ZÁJMU

- Emile Durkheim (1858 – 1917)
 - **Solidarita „mechanická“**: v rámci tradičních komunitách s nediferenciovanou sociální strukturou; lidé jsou “generalisti”, umí všechno. Mezi lidmi existuje pouto, neboť všichni dělají téměř totéž.
 - **Solidarita „organická“**: založená na individuálních rozdílech; komplexní dělba práce = lidé jsou na sobě více závislí.
 - Koncept **dynamické hustoty**.

POČÁTKY VĚDECKÉHO ZÁJMU

- George Simmel (1858 – 1918):
 - Výzkum velkoměstského způsobu života (obyvatelé velkoměst x menších měst).
 - **Urbanita** - značí určitou kvalitu, s níž si spojujeme městské prostředí
 - **Moderní město** – intenzifikace podnětů, město neustále „bombarduje“ jedince těmito podněty (zvuky, pachy, reklama apod.).
 - Důležitá racionalita a rozlišení co je důležité.
 - Odezva jedince: „**blazeovanost**“.

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

- University of Chicago.
- Předmětem výzkumu jsou velké městské aglomerace a sociální problémy vyplývající ze života ve velkoměstě.
- Zakladatelé: Robert E. Park a Ernest W. Burgess.
- Potřeba výzkumu „civilizovaného“ člověka.
- Městský život různorodější, ale metody výzkumu stejné.

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

- Aplikace ekologických modelů na studium procesů probíhajících v městských komunitách.
- Předmět výzkumu: město diferenciované na přirozené oblasti (natural area).
- Výzkumný terén (město) rozděleno do několika „nik“ působením několika faktorů (kompetice, invaze a sukcese).
- Z ekologické perspektivy je město „velký třídící mechanismus“.
- Objekt výzkumu: rasově, etnicky, profesně nebo kulturně odlišné městské komunity.

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

- Robert E. Park (1864 – 1944)
 - *The City: Suggestions for the Study of Human Nature in the Urban Environment*, Chicago: University of Chicago Press, 1925.
 - Městský život není chaotický, ale naopak tíhne směrem k „řádnému a typickému seskupení obyvatel a institucí města“.
 - Formální sociální struktury.
 - **Humánní geografie** (sociální ekologie) – prostorová segmentace městské populace.

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

○ Etnografický směr:

- William I. Thomas a Florian Znaniecki: The Polish Peasant in Europe and America (1918–1920)
- Nels Anderson: The Hobo (1923).
- Frederic M. Thrasher: The Gang (1927).
- Louis Wirth: The Ghetto (1928).
- Paul G. Cressey: The Taxi Dance Hall (1932).

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

- Louis Wirth (1897 – 1952)
 - **The Ghetto (1928), Urbanism as a Way of Life (1938).**
 - **Městský způsob života** = převaha sekundárních a převážně neosobních vztahů, slabší příbuzenské svazky.
 - Postavil teorii urbanismu na zdůraznění negativních charakteristik městského života (**anomie**).

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

- Robert Redfield (1897 – 1958)
 - **The Folk Society (1947)**
 - Dichotomie městského a venkovského společenství.
 - **Antropologie urbanizace.**
 - Idealizace venkova.

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

TABLE 5–1 Views of Theorists About the City

Theorist	Main Concept	Attitude
Marx and Engels	The city can free individuals to act on their own, but workers will need to overcome their exploitation.	Mostly optimistic
Tönnies	The inevitable emergence of <i>gesellschaft</i> will result in a loss of communal relationships.	Pessimistic
Durkheim	The <i>organic solidarity</i> found in a complex division of labor in the city can provide greater freedom and choice in life.	Optimistic
Simmel	City can be liberating but also alienating. Abundance of stimuli promotes a detached approach.	Mixed, mostly negative
Weber	Cities are linked to the larger societal context; medieval, not modern, cities better exemplified the full urban community.	Mixed
Park	Cities have potential to enhance the human experience; need to do on-site investigation of the city and its people.	Optimistic
Wirth	Size, density, and heterogeneity lead to segmented and depersonalized relationships, possible antisocial behavior.	Negative
Gans	City is actually a complex mosaic of many lifestyles and so individuals' urban experience varies accordingly.	Mixed, mostly positive
Fischer	Large cities have capacity to support many subcultures and thus strengthen in-group relationships.	Optimistic

Macionis, J. J.: Cities and Urban Life. Pearson, 2013.

CHICAGSKÁ SOCIOLOGICKÁ ŠKOLA

- Inocenc Arnošt Bláha (1879 – 1960)
 - **Město. Sociologická studie.**
Praha: Melantrich, 1914.
 - Studium městského života.
 - Výzkum procesů urbanizace pražského okolí.
 - Dynamika a kreativní kvalita městského života.

ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE MĚSTA?

- Etnografie – věda popisná; etnologie – věda výkladová (střední Evropa).
- Sociální antropologie – důraz klade na společnost, instituce, zvyky a hodnoty v kontextu sociální struktury (Velká Británie).
- Kulturní antropologie – hlavní kategorií je široce chápaný pojem kultura (Severní Amerika).
- Urbánní antropologové a etnologové?

ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE MĚSTA?

- Edwin Eames a Judith Goode (Anthropology of the City, 1977):
 - **Antropologie ve městě** studuje různé aspekty života v konkrétním městě, kde město je pouze místem, kde se realizuje výzkum.
 - **Antropologie města** sleduje město jako takové, s důrazem na široký urbánní kontext, akceptuje různé atributy městského společenství a jejich vliv na život obyvatel města.
 - **Antropologie současné urbánní a komplexní moderní společnosti** studuje složité formy současného života, které však nemusí být výlučně urbánním fenoménem (komunikace, transport, monetizace, sociokulturní společenské změny, globalizace, kosmopolitismus apod.).

ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE MĚSTA?

- Michèle de La Pradelle (ČL 1996):
 - **Etnologie města** – urbánní společnosti všeobecně (město jako druh sociálního prostoru, kde se vyvíjí specifická kultura).
 - **Etnologie určitého města** – kolektivní urbánní identity (hledání souvislostí mezi specifičností určitého města a formou sociálních vztahů v průběhu historie).
 - **Etnologie ve městě** (předmětem studia jsou sociální vztahy, kontakty a interakce, prostřednictvím kterých sociální aktéři – obyvatelé města – formují svůj sociální prostor).

ČESKOSLOVENSKÁ ETNOGRAFIE A ZÁJEM O MĚSTO

- Vývoj po 2. sv. v. ovlivněn tehdejší politickou situací.
- V počátečních letech zájem o město v rámci výzkumů dělnictva.
- Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd.
- Od šedesátých let se zájem soustředil na velkoměsta Prahu a Brno.
- Od osmdesátých let probíhal výzkum venkovského města.

ČESKOSLOVENSKÁ ETNOGRAFIE A ZÁJEM O MĚSTO

○ Karel Fojtík (1918 – 1999)

- Průkopník studia dělnictva, průmyslových oblastí a města.
- V Brně – od nejstarších kolonií k nouzovým sídlištím, brněnská předměstí (Husovice), činžovní domy, bytová kultura, vývoj společenských organizací v 19. století.
- **Dům na předměstí** (etnografická studie o životě obyvatel činžovního domu v Brně) – Brno v minulosti a dnes 1964.
- **Rosicko-Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném**

revíru. Praha: ČSAV, 1961.

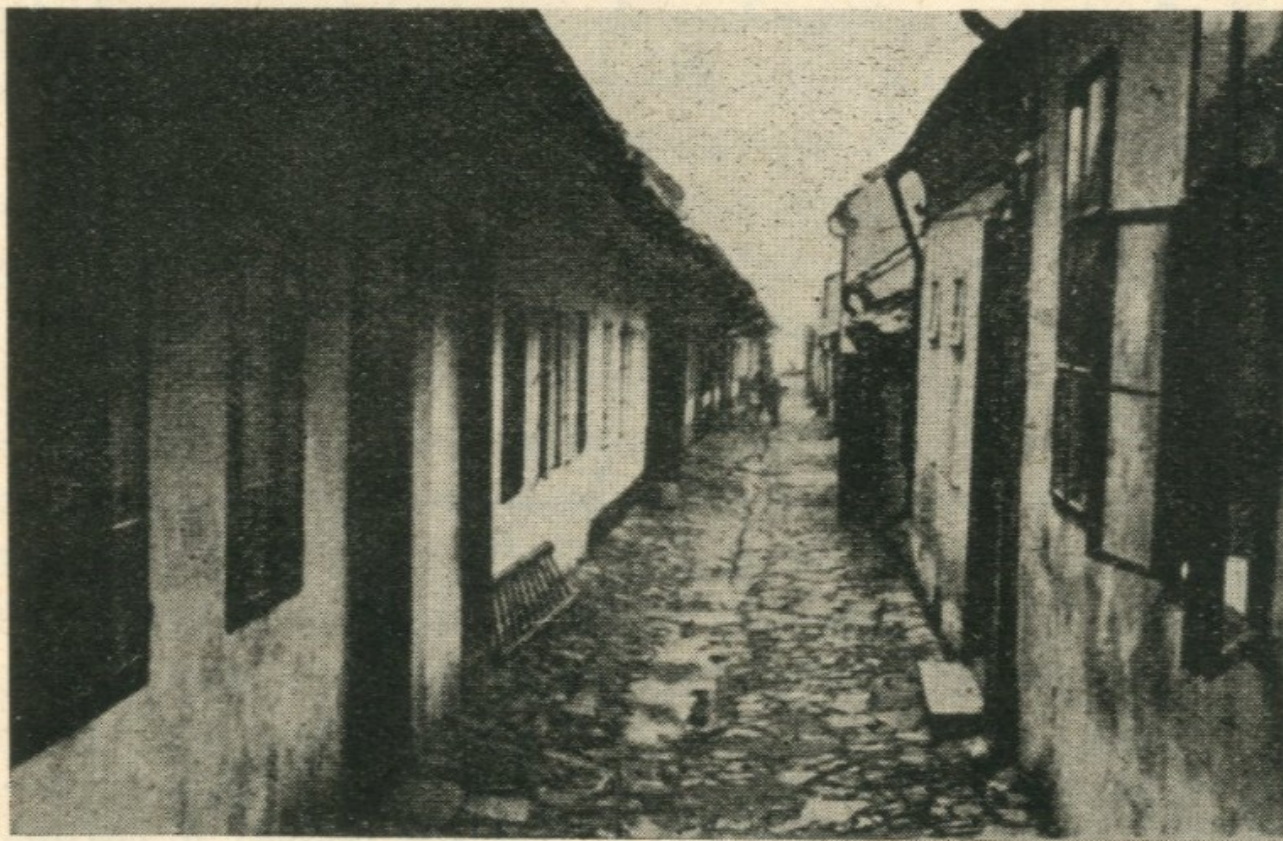
Nádvoří „Šmálky“, staré tovární budovy Köffillerovy továrny na Nové ulici v Brně. V poschodových domech, které byly k továrně přistavěny (na obrázku v popředí) bydleli úředníci továrny.

Mezírka. Pro nedostatek místa v domech se život přestěhoval do uzoučké uličky před domy.

Červená ulička; spolu s Mezírkou tvořila v minulosti jedinou ulici typově stejných domků — dělnickou kolonii „Šmálky”.

Celkový pohled na Červenou uličku a Mezírku s okolím moderního města. Původně byly postaveny jenom dvě řady malých domků; větší domky mezi nimi byly postaveny dodatečně.

Kuchyně dělnického bytu v staré usedlosti v Brně-Husovicích, Cacovická č. 4. Foto kolem r. 1900. Výzkum K. Fojtik.

ČESKOSLOVENSKÁ ETNOGRAFIE A ZÁJEM O MĚSTO

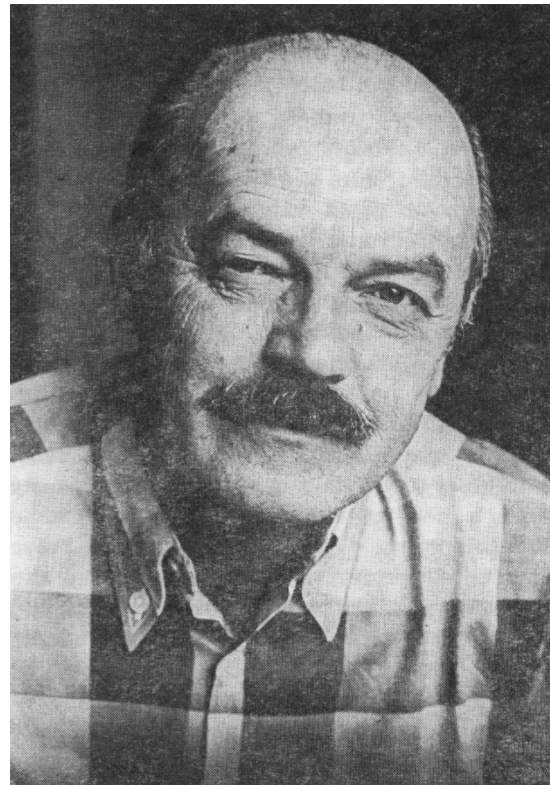
- Olga Skalníková (1922 – 2012)
 - Výzkum v hornických revírech. Nová města na Ostravsku. Montánní etnografie – Kladensko, Ostravsko, Příbramsko.
 - Formulovala program etnografického studia dělnictva (ČE 1, 1953).
 - **Kladensko. Život a kultura lidu průmyslové oblasti.** Praha: ČSAV, 1959.
 - Procesy proměn venkovské tradice a životního stylu v průmyslové společnosti.
 - **K teorii etnografie současnosti** (Praha: Academia, 1971).
 - Kapitola o společenském životě v monografii **Stará dělnická Praha „Život a kultura pražských dělníků 1848 – 1939.** Praha: Academia, 1981.

ČESKOSLOVENSKÁ ETNOGRAFIE A ZÁJEM O MĚSTO

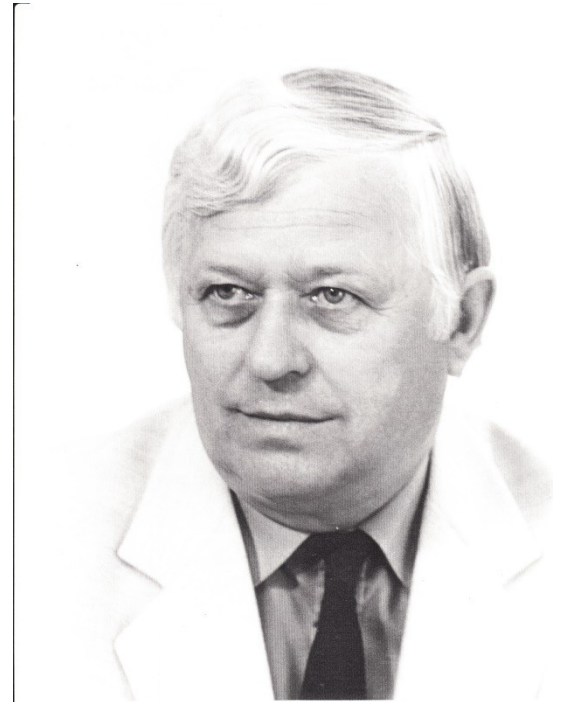
- Oldřich Sirovátka (1922 – 1992)
 - Folklorista, sběratel a literární vědec.
 - ÚEF ČSAV, externě vyučoval na naší katedře.
 - **Rosicko-Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru.**
 - Na začátku 90. let se zabýval etnkulturními procesy ve velkoměstě.
 - **Město pod Špilberkem. O**

lidové kultuře, tradicích a životě lidu v Brně a okolí. Brno: Doplněk, 1993.

ČESKOSLOVENSKÁ ETNOGRAFIE A ZÁJEM O MĚSTO

- Václav Frolec (1934 – 1992)
 - Národopisec a vysokoškolský pedagog.
 - Profesor na UJEP v Brně.
 - Výzkum venkovského města.
 - **Venkovské město I. a II.**
Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1986 a 1987.
 - **Město: prostor – lidé – slavnosti.** Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1990.

URBÁNNÍ ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE PO ROCE 1989

- Studium etnicity, etnické identity a interetnických vztahů ve městě, ale také na různé jiné fenomény městského života a kultury.
- Výzkumy fenoménu multietnicity a multikulturality.
- Výzkumy menšin žijících v ČR.
- Městské slavnosti a jejich časových proměn, utváření městských tradic.
- Dříve opomíjené skupiny – děti a studenti.

URBÁNNÍ ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE PO ROCE 1989

- Etnologický ústav AV ČR Brno:
 - Interetnické vztahy a oblasti sociální kultury (způsoby trávení volného času a sdružování městských obyvatel).
 - **Leute in der Großstad.** Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1992).
 - Kultura dnešních dětí a mládeže se zřetelem k folklorním projevům – **Rajče na útěku.** Brno: Doplněk, 2003.
 - NOSKOVÁ, Jana – ČERMÁKOVÁ, Jana (eds.): „**Měla jsem moc krásné dětství.**“ **Vzpomínky německých obyvatel Brna na dětství a mládí ve 20.–40. letech 20. století.** Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2013.

URBÁNNÍ ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE PO ROCE 1989

- Etnologický ústav AV ČR Praha:
 - Prague Occasional Papers in Ethnology (Zdeněk Uherek).
 - Problematika identity, migrace, etnicity a prostoru města.
- Francouzský institut pro výzkum sociálních věd CEFRES.
 - Uherek, Z. – Bazac-Billaud, L.: Slova města. Praha: CEFRES, 2000.

URBÁNNÍ ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE PO ROCE 1989

- K nejfrekventovanějším tématům patří (Kemper 1991):
 - Etnicita (etnické skupiny ve městě, etnická identita a interetnické vztahy).
 - Ekonomika (obchod, trhy, finanční burzy, socioekonomické vztahy, zaměstnanecké skupiny a subkultury).
 - Migrace z venkova do měst a její důsledky (sociokulturní transformace, změna životního stylu).
 - Adaptace, akulturace a socializace v městském prostředí.
 - Rodina a příbuzenské vztahy ve městě (město a funkce rodiny, příčiny a důsledky destabilizace městské rodiny).
 - Sociální stratifikace v městském prostředí (sociální vrstvy, třídy, skupiny, subkultury, elity apod.).
 - Urbánní komunity, instituce a subkultury (zájmová sdružení, sekty, „revoltující skupiny“, gangy).
 - Chudoba a bezdomovectví.

URBÁNNÍ ANTROPOLOGIE / ETNOLOGIE PO ROCE 1989

- Politika (politické skupiny a strany, symboly a rituály).
- Náboženství (náboženské skupiny, vztahy, symboly, identita).
- Zdraví (AIDS, gerontologie, sociálně-psychologická problematika).
- Drogy, alkoholismus a kriminalita.
- Ženy (úloha, zařazení a postavení v městské společnosti).
- Městské symboly, zvyky a obřady.
- Městské životní styly.
- Městské společenské události, příležitosti a místa (festivaly, nákupní střediska, krámy, trhy, pláže, parky, letiště, monumenty, náměstí, ulice apod.).
- Metodika urbánního výzkumu.
- Urbánní typologie.

